

(בראשית ג ו) וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל, ולא כתיב 'פרי העץ', ואלולי הארץ ששינתה תפקידה - היה בכל העולם טעם עץ והפרי שוים, ולא היו מתאווין לעץ הדעת שבגן עדן. ועל ידי ששינתה תפקידה - לא היה בכל העולם שיהיה טעם העץ והפרי שוין, לכן התאווין וַתֵּאָוֶה לעץ הדעת שבגן עדן שבראו הקדוש ברוך הוא כרצונו¹¹, והיה בו טעם עצו ופְּרִי־וְשֹׂנֶיךָ¹², ויש פנים לכאן ולכאן.

ואם נאמר שֶׁחָטָא הארץ גרם חטא אדם, צריכה הארץ תחילה לתקן את אשר עָוְתָה, ועל ידי זה ישוב גם האדם בתשובה. ולפי הסברה שכוונתה היה לטובה - בזה צריך האדם לשוב בתחילה ולהזדכך עצמו, ועל ידי זה יזדכך גם הארץ. והן אמת שזה בזה תלויה, אך העיקר תיקון הארץ תלויה באדם, כי אף שבדבר זה שינתה הארץ תחילה - שלא הוציאה עץ פרי, מכל מקום הוציאה תבואתה בלא חרישה וזריעה, כמו שאמר הכתוב (בראשית ב ה)¹³ וַאֲדָם אֵין לְעֵבֶד אֶת הָאֲדָמָה, רצה לומר שיתפלל על הגשמים, כפירוש רש"י¹⁴. ואחר כך שבא אדם והתפלל על הגשמים - עלו פירותיה, ואילו חרישה וזריעה אין כתיב. ואחר כך כשחטא אדם כתיב (בראשית ג יח)¹⁵ וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ, והוצרכו לחרוש ולזרוע. וזה כתיב אחר חטא דור המבול (בראשית ח כב)¹⁶ וְזָרַע וְקָצִיר וגו', אבל קודם חטא אדם - הוציאה תבואתה כפי רצון הבורא ברוך הוא בלא חרישה וזריעה כלל. וכן יהיה לעתיד כשיתקון הכל, כמו שאיתא (שבת ל ב) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות. לכן אם האדם שב בתשובה שלימה ומתקן מעשיו כראוי, ומשים בטחונו בו יתברך שמו שהוא זן ומפרנס מְקַרְנֵי רְאָמִים וכו'¹⁷, גם הארץ נזדככה ומתחרטת על ששינתה תפקידה בימי בראשית, וְשָׁבָה לעשות רצון הבורא להוציא תבואתה בלא חרישה וזריעה עַד בְּלֵי יָדֵי

וראה לזה, שגם עתה שבני אדם חורשין וזורעין ואין הארץ מוציאה תבואה אלא לפי מעשה בני אדם, ואם ח"ו אינם מטיבים מעשיהם - הארץ מְשַׁנָּה פירותיה, וְתַחַת חֶסֶה תֵּצֵא חוֹחַ, וְתַחַת שַׁעֲרָה בְּאִשָּׁה (ע"פ איוב לא מ)¹⁸, כדאיתא במסכת תענית (יח ב)¹⁹ סדר תענית אלו האמור - ברביעה ראשונה, אבל צמחים ששנו מתרעין עליהם מיד. ופירש רש"י צמחים ששנו - שהגשמים ירדו בעתן וצמחו הזרעים ונשתנו, כמו תחת חטה יצאו חוח ותחת שעורה באושה, או שינוי אחר מתרעין עליהם מיד, וכל חומר תעניות הנהגות באחרונות נהגות בראשונות מיד. הרי שעל עצירת הגשמים לא היו מתעניין אלא כפי הסדר שיוכל להיות שנעצרו הגשמים לאיזה סיבה אחרת ולא על ידי מעשי בני אדם, ועל צמחים ששנו מתרעין מיד, שהארץ אינה מְשַׁנָּה מעשיה אלא על ידי מעשי בני אדם²⁰. הרי שהזדככות הארץ תלויה בהזדככות האדם

וכשבאו ישראל להר סיני ופסק מהן זוהמת הנחש על ידי שתיקנו מעשיהם בתשובה בימי הספירה - על ידי זה נזדככה גם הארץ, ונתחרטה על ששינתה תפקידה בימי בראשית, ורצה לקראת הבורא ברוך הוא, וְחָלָה וְרָעְדָה מפניו יתברך שמו, כאמור (תהלים קיד ד, ז)²¹ הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים²² גְּבֻעוֹת כְּבָנֵי צֶאֱן מִלְפָּנֵי אֲדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ וגו'. אך עדיין לא היה לה הזדככות כל כך שתוציא תבואתה בלי חרישה וזריעה עד שיבואו לארץ ישראל, ואוריא דארץ ישראל מחכים (ב"ב קנח ב), ויוכל האדם לשלוט

¹¹ אור החיים בראשית פרק ג פסוק יז (בראשית): וקלל להאדמה כי היא סיבה, כי הגם שהאדם צוה להאשה על הפרי לבד ולא על העץ עם כל זה לא היה בזה מכשול, אם לא היה השינוי ששנתה האדמה בעץ הדעת והיה עצו כשאר עצי הגן, לא היה סיבה להחטא, כמו שכתבנו למעלה. גם אם היתה עושה כל עצי הגן טעם העץ כטעם הפרי היה האדם נזהר לומר לחוה כי נצטוית גם על העץ והיא גם היא לא היתה שולחת יד בעץ מקודם. גם לא היתה מתפלאת בו בשנותו את טעמו של עץ משאר עצי הגן. לזה קלל ה' להאדמה כי היא היתה סיבה לכל שתוציא מין קללה. ¹² בראשית רבה (וילנא) פרשה טו סימן ז (בראשית): ז מה היה אותו האילן שאכל ממנו אדם וחוה, ... רבי אבא דעכו אמר אתרוג היה, הה"ד (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ וגו', אמרת צא וראה איזהו אילן שעצו נאכל כפריו, ואין את מוצא אלא אתרוג ¹³ בראשית פרק ב פסוק ה (בראשית): וְקָלוּ שֵׁים הַשָּׂדֶה טָרְם וְהָיָה בְּאֶרֶץ וְקָלוּ-עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרְם וְיָצְחָה כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל-הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לְעֵבֶד אֶת-הָאֲדָמָה:

¹⁴ רש"י: כי לא המטיר - ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולמם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים:

¹⁵ בראשית פרק ג פסוק יח (בראשית): וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת-עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה:

¹⁶ בראשית פרק ח פסוק כב (נח): עַד-לֵי-יָמַי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְקָר וְחָם וְקֵיץ וְחָרֵף וְיוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ:

¹⁷ תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ג עמוד ב: אמר רב יהודה אמר רב: שתיים עשרה שעות הו' היום, שלש הראשונות הקדושות ברוך הוא יושב ועוסק בתורה, שניות - יושב ודן את כל העולם כולו, כיון שרואה שנתחייב עולם כליה, עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים, שלישיות - יושב וזן את כל העולם כולו מקריי ראמים עד ביצי כנים, רביעיות - יושב ומשחק עם לוויתן, שנאמר: לוויתן זה יצרת לשחק בו! **רש"י**: קרני ראמים - חיה גדולה.

¹⁸ איוב פרק לא: (מ) תַּחַת חֶסֶה יֵצֵא חוֹחַ וְתַחַת-שַׁעֲרָה בְּאִשָּׁה וְתָמוּ דְבָרֵי אִיּוֹב: פ

מצודת דוד: (מ) תחת חטה - אזי יהיה גמול העונש שבמקום החטה הזרועה יצא חוח ובמקום השעורה תצמח באשה:

¹⁹ משנה מסכת תענית פרק ג משנה א: סדר תעניות אלו האמור ברביעה ראשונה אבל צמחים ששנו מתרעין עליהם מיד וכן שפסוק גשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתרעין עליהם מיד מפני שהיא מכת בצורת:

תלמוד בבלי מסכת תענית דף י עמוד א עמוד ב: גמרא. מאן יחידים? אמר רב הונא: רבנן. ואמר רב הונא: יחידים מתעניין שלש תעניות שני וחמישי ושני. מאי קמשמע לן? תנינא: אין גזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי - שלא להפקיע את השערים. אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני. - מהו דתימא: הני מילי - צבור, אבל יחיד - לא, - קמשמע לן. תנינא נמי הכי: כשהתחילו היחידים להתענות - מתעניין שני וחמישי ושני, ומפסיקין בראשי חדשים. ובימים טובים הכתובין במגילת תענית. תנו רבנן: אל יאמר אדם תלמיד אני, איני ראוי להיות יחיד אלא: כל תלמידי חכמים יחידים. אי זהו יחיד ואיזהו תלמיד? יחיד - כל שראוי למנותו פרנס על הצבור, תלמיד - כל ששואלין אותו דבר הלכה בתלמודו ואומר, ואפילו במסכת כדלה. תנו רבנן: לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד - עושה, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: עושה, וזכור לטוב. לפי שאין שבח הוא לו, אלא צער הוא לו. תניא אידך: לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד - עושה, תלמיד - עושה, דברי רבי שמעון בן אלעזר. רבן שמעון בן גמליאל אומר: כמה דברים אמורים - בדבר של שבח, אבל לדבר של צער - עושה, וזכור לטוב, שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו. ²⁰ בראשית רבה (וילנא) פרשה כח סימן ח (בראשית): רבי לוליאני בר טברין בשם רבי יצחק אמר אף הארץ זינתה, היו זרעין לה חטין והיא מפקא זונין, אילין זונייא רבה, מן דרא דמבולא אינון.

²¹ תהלים פרק קיד: (ד) הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים גְּבֻעוֹת כְּבָנֵי-צֶאֱן: (ה) מֵה־לֶּךְ הַיָּם כִּי תִגִּישׁ הַיָּרְדֵן תִּסָּב לְאַחֹר: (ו) הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים גְּבֻעוֹת כְּבָנֵי-צֶאֱן: (ז) מִלְפָּנֵי אֲדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ מִלְפָּנֵי אֱלֹהִים יַעֲקֹב:

²² תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיח עמוד א: מתן תורה - דכתיב ההרים רקדו כאילים

ביצרו ולתקן מעשיו²³, וגם הארציות של ארץ ישראל אינו מגושם כל כך כמו בשארי ארצות²⁴, שהיא מקודשת משאר ארצות. ושם יזרעו שש שנים לשם קדושה, דהיינו רק לקיום גופם שיוכלו לעסוק בתורה ועבודה, ולא לשם תאות עולם הזה, ולא להרבות הון, ובזה מקדשין הארץ ובאה הארץ על ידי זה לידי זיכוך יותר, ומתחרטת יותר על השינוי של ימי בראשית, ותוכל להוציא תבואתה בשנה השביעית אף אם לא יחרשו ולא יזרעו, ויספיק תבואה די והותר בשפע רב לאין שיעור.

שכן מצינו ביצחק אבינו, שכתוב אצלו (בראשית כו יב)²⁵ וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַחֵמָר וַיִּמְצָא בְּשָׂנֵה הַחֵמָר מַצָּה לְשָׁעֲרִים וְגו', ודרשו ז"ל (תוספתא ברכות) כמה שאמדוהו - היה מאה פעמים כן²⁶. וזאת הברכה היה, מחמת שיצחק זרע שדותיו לשם קדושה ולא לשם תאוות עולם הזה, לכן נתקדשה הארץ ונזדככה והוציאה גם מכחה בלי זריעה מאה פעמים ככה. וזהו ענין שמיטה שנצטוו ישראל בבואם לארץ, ומזה יראה האדם שלא יִקְטָה שְׂכָמוֹ אחר טרדות הזמן יותר מן ההכרחי, והי' ישלח ברכה והצלחה במעשי ידיו עד בלי די.

ועתה נבוא לביאור הפסוקים הנ"ל; **וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר** כלומר, במעמד הר סיני שנזדככו ישראל מזוהמת הנחש, ועל ידי זה נזדככה גם הארץ כנ"ל, אמר הקדוש ברוך הוא למשה שיאמר להם כשיבואו לארץ - שאוירא דארץ ישראל מחכים, וגם הארציות אינו מגושם כל כך כנ"ל; ושם יזרעו שש שנים לשם קדושה, ובזה יקדשו הארץ ותבוא לידי תשובה גמורה על השינוי של ימי קדם, ותוציא בשנה השביעית תבואתה עד בלי די בלא חרישה וזריעה²⁷. וזהו **כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם** דייקא, שאוירא דארץ ישראל מחכים כנ"ל, **ושבתה הארץ שבת לה'** רצה לומר, שם תשוב הארץ להי' בתשובה שלימה על ששינתה תפקידה בימי בראשית²⁸. ומהיכא תביא לה תשובה - אמר הכתוב **שש שנים תזרע שדך** לשם קדושה, **ושש שנים תזמור כרמך** לשם קדושה, ובזה תתקדש הארץ ותזדכך כל כך ותשוב בתשובה שלימה לפניו יתברך על השינוי, ואז יהיה **ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ**, ומה היא הקדושה²⁹ - אף על פי **ששדך לא תזרע וכרמך לא תזמור** אף על פי כן **והיתה שבת הארץ לכם לאכלה** רצה לומר, שתוציא תבואתה בלא חרישה וזריעה עד בלי די. וזהו **כל תבואתה לאכול** רצה לומר, שיהיה לך כל הצטרכות שלך מתבואתה של שנה השביעית.³⁰

וזהו אם ישים בטחונו בו יתברך, אבל אם ידאג מה יאכל בשביעית שלא יחרוש ולא יזרע - אז לא תוציא הארץ פירות בשביעית, והקב"ה יעשה למען רחמיו המרובים שיצוה את הברכה בששית. וזהו **כי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא וגו' - וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית**³¹, וזאת תהיה מצד הרחמנות כנ"ל.

²³ תלמוד בבלי מסכת נדרים דף כב עמוד א עמוד ב: עולא במיסקיה לארעא דישאל איתלוו ליה תרין בני חוזאי בהדיה, קם חד שחטיה לחבריה, אמר ליה לעולא: יאות עבדי? אמר ליה: אין, ופרע ליה בית השחיטה. כי אתא לקמיה דר' יוחנן, א"ל: דלמא חס ושלום אחזיקי ידי עוברי עבירה? א"ל: נפשך הצלת. קא תמה רבי יוחנן: מכדי כתיב ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב! א"ל: ההוא שעתא לא עברין ירדנא.

מהרש"א [חדושי אגדות]: ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב כו'. כי היצה"ר שולט בח"ל יותר מבא"י והכנס הוא ממדות היצה"ר

²⁴ מאור ושמש במדבר פרשת מסעי: ידוע שכל אוירים מלאים מקליפות חיצונים, לזאת בתורה ובתפילה הנעשית בדחילו ורחימו נגרשו הקליפות חיצונים שאינם יכולים לסבול הקדושה, ונעשים האוירים זָפִים ובהירים. וזהו שאמרו (ברכות ח א) אין להקב"ה אלא ארבע אמות של הלכה, ודי למבין. אך ארץ ישראל היא מקודשת מכל הארצות, שאוירים מאירים ומצהירים שאין בהם מקליפות חיצונים, כי בית המקדש שלמטה מכוון וכו' (תנחומא ויקהל ז). אך בשאר מקומות צריכים אנחנו לעשות התפעלות שיהיה נעשים האוירים בהירים..

²⁵ בראשית פרק כו פסוק יב (תולדות): וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַחֵמָר וַיִּמְצָא בְּשָׂנֵה הַחֵמָר מַצָּה לְשָׁעֲרִים וְגו'. יקוק: שלישי

²⁶ תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ו הלכה ח: ויזרע יצחק בארץ היא וימצא בשנה היא מאה שנים מאה מנין מאה שנים מאה דגנים מאה שנים ששערו מאה פעמים נמצא על אחד מאה במה ששיערו.

²⁷ ובזה מיושב ענין שמיטה אצל הר סיני. שעל ידי מתן תורה נזדככה הארץ להוציא תבואתה בשנת השמיטה בלא חרישה וזריעה

²⁸ ושבתה = לשון תשובה ולא לשון שביתת הראץ מעצמה

²⁹ שבתון לשון קדושה

³⁰ ומיושב בזה הלשון כל תבואתה לאכול שהוא רומז על כל צרכיו שיוספקו לו ממה שיגדל בשנה השביעית

³¹ לפי זה מבואר שכאשר הראץ תהיה מזוככת היא תוציא פירותיה בשנה השביעית אבל כש היא לא תהיה מוככת הקב"ה ירחם על בריותיו ותוציא הראץ פירותיה בשנה השישית גב כדי שיהיה לאהול בשנה השביעית